

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ

*Ліпак Галина Мирославівна,
студентка 5-го курсу
юридичного факультету
Львівської комерційної академії*

При вирішенні спорів про притягнення до відповідальності за порушення зобов'язань звернення до одного Господарського кодексу, як свідчить практика багатьох юристів, недостатньо. В таких випадках традиційно звертають увагу і на відповідні положення Цивільного кодексу України, які дублюються або суперечать нормам Господарського кодексу.

Цивільний та Господарський кодекс містять різні норми щодо відповідальності суб'єктів правовідносин. Серед дослідників вказаної теми належить зазначити праці таких науковців як О.Д. Крупчан [7], Н. Спасиво-Фатєєва [8], О. Шаповалова [10], В.Д. Мамутов [6], І.А. Селіванова [7], В.С. Щербина [6] та деякі інші.

З прийняттям Цивільного та Господарського кодексів між науковцями, теоретиками та практиками точиться дискусія щодо їх застосування та тлумачення.

Порівняння змісту Цивільного та Господарського кодексів, в плані регулювання ними одних і тих же відносин, стало вже традицією, оскільки воно дозволяє побачити всі плюси і мінуси, зокрема у питанні відповідальності суб'єктів господарювання. Саме через механізм відповідальності суб'єкти господарювання можуть відновити порушені права, впливати на своїх контрагентів, третіх осіб задля стимулювання правомірної поведінки.

Варто вказати, що Цивільний кодекс України (далі – ЦК) не дає системного уявлення про інститут відповідальності, він також не містить загальних засад щодо цивільно-правової відповідальності, хоча на це є пряма вказівка в п.22 ст.93 Конституції України [3]. В той же час у Господарському кодексі України питання відповідальності більш систематизовані, містяться у відповідних його розділах і главах. Зокрема в п.1 ст.216 ГК вказується: “учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених цим Кодексом, іншими законами та договором”.

Передусім принципово відрізняється підхід до розміщення у Кодексах норм про відповідальність. Так, у Цивільному кодексі України немає навіть глави або окремого параграфу, спеціально присвяченого інституту відповідальності. У ГК ці норми виділені в окремий самостійний розділ, що складається з 34 статей. Розділ має такі глави: «Загальні засади відповідальності учасників господарських відносин», «Відшкодування збитків у сфері господарювання», «Штрафні та оперативно-господарські санкції», «Відповідальність суб'єктів господарювання за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства» [4].

Розробники Господарського кодексу ґрунтовніше підійшли до класифікації видів господарських санкцій. Так, учасники господарських відносин – підприємці, різні підприємства, установи, організації тощо – за правопорушення у сфері господарювання мають нести відповідальність шляхом застосування до них господарських санкцій.

За ГК господарськими санкціями визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні або правові наслідки.

ГК встановлює такі види господарських санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції; адміністративно-господарські санкції (застосовуються за порушення правил здійснення господарської діяльності). Вони застосовуються у встановленому законом порядку за ініціативою учасників господарських відносин, а адміністративно-господарські санкції – уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Водночас в Цивільному кодексі України (стаття 611) містяться правові наслідки порушення цивільного зобов'язання, а саме: сплата неустойки, відшкодування збитків та моральної шкоди.

Розглянемо деякі з наведених вище видів господарських санкцій.

Збитки.

Під збитками стаття 224 ГК розуміє:

- 1) витрати, зроблені управленою стороною;
- 2) втрата або пошкодження майна;
- 3) неодержані доходи, які управлена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

При цьому до складу збитків включаються:

- 1) вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна;
- 2) додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесених стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною;
- 3) неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;
- 4) матеріальна компенсація моральної шкоди.

Натомість стаття 22 Цивільного кодексу України наводить дещо інший перелік “цивільних збитків”. До них належать:

- 1) витрати, яких особа зазнала у зв'язку із знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);
- 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Моральна шкода до складу збитків ЦК не включена, і відшкодовується окремо.

Як бачимо, наявність деяких невідповідностей в розумінні збитків за цивільним і господарським законодавством очевидна: якщо в Господарському кодексі мова йде про витрати, які сторона вже фактично зробила, то Цивільний кодекс допускає наявність витрат, які особою ще не зроблені, але обов'язково мають настати.

Ще більше суперечностей між кодексами простежується в питанні визначення розміру штрафних санкцій та порядку їх застосування.

За Господарським кодексом розмір штрафних санкцій, визначений щодо окремих видів зобов'язань, не може бути змінений за погодженням сторін [1]. В той же час, посилаючись на статтю 551 Цивільного кодексу України, яка визначає, що розмір неустойки (а за ЦК – це штраф і пеня), встановлений законом, може бути збільшений у договорі, а також і те, що сторони можуть домовитися про зменшення розміру неустойки, встановленого актом цивільного законодавства, крім

випадків, передбачених законом, дає підстави підприємцям відступити від приписів Господарського кодексу.

За загальним правилом Цивільного кодексу за порушення зобов'язання неустойка підлягає стягненню у повному розмірі незалежно від відшкодування збитків. Згідно загального правила Господарського кодексу збитки відшкодовуються в частині, не покритій штрафними санкціями. Як бачимо, одне правило прямо суперечить іншому.

Узгодження цієї колізії повинно бути здійснене відповідно до правил ЦК, оскільки саме в цьому кодексі проявляється суть штрафних санкцій (вони є каральними заходами, а не компенсаційними).

Для позивача і відповідача у спорі про стягнення неустойки (штрафних санкцій) важливе значення будуть відігравати і положення обох кодексів щодо терміну нарахування цих санкцій. Цікаво, що за ГК нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через 6 місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконане. Натомість за ЦК строк позовної давності щодо стягнення неустойки становить 1 рік. При вмілому застосуванні цих положень відповідач може розраховувати на те, що за рішенням суду йому доведеться сплатити менший розмір пені та/або штрафу, ніж той, на який розраховував позивач.

Таким чином, наведений вище аналіз показує, що Цивільний та Господарський кодекси не узгоджуються між собою в питанні застосування інституту збитків: наявне їх різне розуміння, встановлений різний склад. Це характерно і для інших видів відповідальності, зокрема, неустойки.

В цілому ж обидва кодекси містять суттєві колізії в питанні застосування інституту збитків, що негативно впливає на правозастосовчу практику. Позивач в суді обирає процедуру відшкодування збитків за тим кодексом, за яким збитків виходить більше. Відповідач же наголошує на застосуванні іншого кодексу.

Доцільним у даній ситуації буде розмежування предмету регулювання обох кодексів, а також відповідна кодифікація положень ЦК, що стосуються цивільно-правової відповідальності.

Щербина В.С. зазначає про необхідність подальшого вдосконалення змісту ГК України і про узгодження його положень і положень ЦК України з метою уникнення суперечностей і необґрунтованого дублювання в правовому регулюванні відповідальності суб'єктів господарювання [6].

Такої ж думки притримується Селіванова І.А., яка зазначає, що протиріччя в питаннях регулювання відповідальності не можна пояснити «специфікою господарської діяльності», а свідчать про елементарну неузгодженість двох законів, що регулюють одні і ті самі відносини. Що ж до безпосередніх «споживачів» цих норм – суб'єктів господарювання, то вони в результаті таких неузгодженостей знаходяться в стані постійного стресу, бо як не зробиш – все одно якийсь з законів порушили [7].

Все це свідчить про нагальну потребу виключити ці неузгодженості з ГКУ та ЦКУ.

Література:

1. Господарський кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання друге, доповнене та перероблене / О.І. Харитонова, Є.О. Харитонов, В.М. Коссак та ін.; / [за ред. О.І. ХаритонОВОЇ]. – Х.: «Одіссей». – 2008. – 784с.
2. Інформаційний лист Вищого Господарського Суду України «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» від 07.04.2008 р. N 01-8/211.

-
3. Конституція України. – Х.: ТОВ «Одісей», 2006. – 48 с.
 4. Липницький Д. Нове у відповідальності по Господарському кодексу України / Д. Липницький, Н. Болотова // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - №6. – С.8-10.
 5. Новий Цивільний кодекс України: проблеми співвідношення з Господарським кодексом України // Тексти виступів круглого столу // Київ, Центр комерційного права, 19 травня 2003 року.
 6. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. В. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; / [за заг. ред. В. К. Мамутова]. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 16.
 7. Реалізація чинних Цивільного та Господарського кодексів України: проблеми та перспективи: Збірник наукових праць: За матеріалами науково-практичної конференції, м. Київ, 24 листопада 2005 року / О.Д. Крупчан та ін; Академія правових наук України та ін. – К., 2006. – 320с.
 8. Спасибо-Фатєєва І. Проблеми відповідальності юридичних осіб / І. Спасибо-Фатєєва // Підприємство, господарство і право. – 2001. - №9.
 9. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч. / [за заг. ред. Я. М. Шевченко]. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. - Ч. 1. - 692 с.
 10. Шаповалова О. Юридичні умови застосування неустойки, процентів як мір цивільної відповідальності / О. Шаповалова // Вісник господарського судочинства. – 2004. – №3.

Науковий керівник - Федик Євген Іванович, завідувач кафедри цивільного права та процесу, к.ю.н., доцент

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У РАЗІ ПРИДБАННЯ ТОВАРУ НЕНАЛЕЖНОЇ ЯКОСТІ

*Літус Олена Григорівна,
студентка 4-го курсу
економіко – правового факультету
Донецького національного університету*

З метою задоволення власних побутових потреб кожна людина майже щодня вступає у відносини різного роду з підприємствами, установами, організаціями. При цьому трапляється багато випадків, пов'язаних з наявністю недоліків у придбаних товарах, неможливістю їх використання протягом гарантійного терміну, незадовільною якістю виконаних робіт тощо. Проте, у більшості випадків, на відміну від споживачів в зарубіжних країнах, українські споживачі не вживають ніяких заходів щодо захисту своїх прав. Це пов'язане частково з небажанням витратити час та зусилля на захист своїх прав, а частково - з необізнаністю громадян щодо можливих шляхів врегулювання таких питань.

У зв'язку з цим виникає необхідність у розробленні механізму захисту прав споживача у разі придбання ним товару неналежної якості.

Основним нормативно – правовим актом у сфері захисту прав споживачів, є Закон України “Про захист прав споживачів”[1].

У разі придбання товару неналежної якості першим кроком для захисту своїх прав є перевірка наявності розрахункового документу (чек, квитанція, договір